

Barnets sunde trosudvikling

➤ | Af autoriseret psykolog og Ph.D. Dorte Toudal Viftrup

Et menneske udvikler sig gennem livet, og særlig barnet udvikler sig med lynets hast. Børns udvikling er åbenlys, fordi vi ser, hvordan deres kroppe vokser, og de kan noget nyt hele tiden. På samme måde vokser deres psykiske og sociale evner nærmest hver eneste dag. Hvis vi ikke ser denne vækst, bekymres vi, fordi udvikling hos børn er sund og forventelig.

På samme måde, som de udvikler sig fysisk, psykisk og socialt, udvikler de sig trosmæssigt i deres åndelige og religiøse forestillinger, herunder i særdeleshed deres Guds billede og trosmæssige meningssystem. Men der er desværre et markant mindre fokus på, om børn udvikler sig sundt rent trosmæssigt, end vi ser på de tre andre områder.

Det er ikke alle børn, som udvikler religiøs tro, men alle børn udvikler dog et meningssystem. En del børn vil knytte dette meningssystem til et Guds billede og en religiøs tro, ofte den religiøse tro, som barnets omgivelser præsenterer det for. Et meningssystem behøver dog ikke være religiøst forankret.

Det er tankevækkende, at der er så lidt fokus på børns sunde udvikling af åndelighed, meningssystemer og Guds billeder, fordi religionspsykologisk forskning dokumenterer en naturlig sammenhæng mellem barnets andre udviklingsområder og dets udvikling af religiøse og åndelige forestillinger og meningssystemer.

Særlig den psykiske og sociale udvikling hænger uløselig sammen med barnets trosudvikling. Og ligesom udviklingen af disse tre områder er afhængig af det relationelle miljø omkring barnet, er et barns sunde trosudvikling også afhængig af tilknytningspersoner og dets nære relationer.

Denne artikel anskuer troen i en religionspsykologisk optik, hvilket både er en styrke og en begrænsning. Styrken er en solid psykosocial forståelse af troen, mens begrænsningen kan

være mangel på forståelse for 'troens mirakel'. Når jeg i denne artikel ser på tro med en psykologisk optik, udelades desværre også forståelse for, hvordan troen *netop* begriber og ikke mindst *favn*er menneskets ufuldkommenhed gennem troens mirakel.

Menneskets utilstrækkelighed og syndighed er et troens vilkår, som psykologien ikke opererer med på samme måde. Dette betyder, at der i denne artikel sker en udeladelse af, når det guddommelige griber ind i det psykisk usunde og *gør alting nyt*. Ligeså udelades, når det psykisk sunde menneske på grund af dets ufuldkommenhed agerer psykisk usundt og *vælger syndens vej*.

Tilknytningspersoner

I denne artikel ser vi på troen i en udviklingspsykologisk optik. Ét af de grundlæggende områder, hvor barnets udvikling af åndelighed og trosforestillinger er afhængig af dets nære tilknytningspersoner, er i forhold til Guds billeder og Gudsrelationer. Barnets udvikling af sit Guds billede, forståelse af Gud og dets relation til Gud er sideløbende med udviklingen af dets grundlæggende model for relationer.

Én af udviklingspsykologiens hjørnesten er tilknytningsteorien, hvis

primære ærinde er at undersøge vigtigheden af tilknytningspersoner for barnets udvikling og generelle trivsel. Overordnet set viser tilknytningsteorien, hvordan barnets udvikling er afhængig af de voksne omkring barnet og særlig disse voksnes evne til sensitivt at afstemme barnets følelsesliv. Børn fødes med et behov for og en evne til at indgå i relationer, og barnets udvikling og trivsel afhænger af, hvordan de voksne omkring barnet giver gensvar på barnets ønske om og naturlige rækken ud mod relationer.

Barnet søger mod relationel udvikling

Vi ser, hvordan barnet, lige fra det er blevet født, søger mod relation og kontakt. Allerede når det er få uger gammelt, ser vi, hvordan barnet særlig registrerer ansigtsudtryk og stemmeintonation hos dets tilknytningspersoner. Barnets tilknytningspersoner bruger kropsprog og lyde til at matche barnets følelsesmæssige oplevelse, og viser derved barnet, at den voksne lever sig ind i barnets følelser og oplevelser, uden dog at føle og opleve i samme udstrækning som barnet. Tilknytningspersoner rummer for en tid barnets følelser, og giver derefter følelserne tilbage til barnet i bearbejdet form.

»»»

FOTO: UNSPUSH

»» På denne måde lærer barnet sine følelser at kende, at regulere sine følelser og på sigt genkende lignende følelsesmæssige tilstande i andre mennesker. Dette er fundamentet for den mellem menneskelige evne, der i fagsprog kaldes *mentalisering*, og som handler om evnen til at gøre sig forestillinger, om hvordan andre mennesker har det mentalt set.

Mentalisering er at kunne være opmærksom på egne og andres mentale tilstande og kunne forstå og navigere mellem menneskeligt. Helt grundlæggende er mentalisering at kunne forestille sig, hvordan andre mennesker ser én udefra, og hvordan de oplever og føler sig selv indefra.

Når den nybagte mor står og pludrer med sin baby på puslebordet, tænker hun ikke over, at hun lige der indgår i en livsvigtig relation med sit barn. Men når hun rummer barnets gråd over en våd numse eller sulten mave; når hun med sin ansigtsmimik og sine ord anerkender og lever sig ind i barnets 'lille smerte', så lærer hun sit barn at forstå og regulere sine følelser. Hun lægger begyndelsen til empati og mentaliseringsevne ned i sit barn.

Mentalisering og Gudsrelation

Tilknytningsteorien påviser, at barnet søger primære tilknytningspersoner, som bliver barnets første modeller for relationer. Modeller, der også bliver gældende for barnets relation til Gud. Som kristne tror vi, at der kun findes én Gud, men *psykologisk set* har ingen af os det samme billede af Gud, fordi det er dannet gennem vores grundlæggende modeller for relationer.

Ifølge tilknytningsteorien vil det barn, der har oplevet en tryk tilknytning med primære omsorgspersoner med høj grad af mentaliseringsevne, udvikle et Guds billede og en Gudsrelation præget af høj grad af tillid. Tillid til sig selv og tillid til Gud. Barnet vil kunne gøre sig forestillinger om Guds kærlighed til ham eller hende, og disse forestillinger vil være kendetegnet ved den kærlighed, som barnet kender fra sine tilknytningspersoner.

Det barn, hvis primære tilknytningspersoner ikke tilstrækkeligt har evnet at rumme og anerkende barnet ved at leve sig ind i dets følelsesmæssige tilstande og oplevelser, vil relatere til

Gud på en måde, hvor han eller hun ikke mærker egne grænser og har svært ved at regulere sine følelsesmæssige tilstande og har begrænset tillid til sig selv.

Denne lineære sammenhæng mellem gode tilknytningspersoner og en sund Gudsrelation skal sammenholdes med troens syn på menneskets syndighed samt Guds suveræne indgriben, som jeg beskrev tidligere i artiklen.

Det er derfor vigtigt her at tilføje, at der også findes sundt tilknyttede personer med usunde Guds billeder og relationer, ligesom der findes personer, der er vokset op med utilstrækkelige tilknytningspersoner, men som alligevel udvikler et psykisk sundt trosliv.

Indre model for relationer og Gudsrelation

Tilknytningspsykologiens vigtige pointe er, at de tidlige relationelle erfaringer, som barnet gør sig med sine tilknytningspersoner, bliver til barnets grundlæggende model for relationer. Denne model består af indre mentale repræsentationer af, hvad barnet kan forvente af sig selv, og hvad det kan forvente af andre i relationer.

Man kan sige, at der er to hovedtræk i et menneskes indre model for relationer: 1) Hans eller hendes syn på sig selv, fx hvorvidt man har en opfattelse af, at man fortjener andres opmærksomhed og kærlighed. 2) Hans eller hendes syn på andre, fx hvorvidt man opfatter andre som værende varme og opmærksomme.

Den indre model for relationer påbegyndes, så snart barnet fødes, og vi ser, hvordan hver enkelt interaktion med omsorgspersoner er med til at skabe denne model. Modellen udvides og ændres gennem livet af de relationelle erfaringer, hvert menneske gør sig, men den første model er helt grundlæggende for den videre udvikling.

Det vil sige, at det barn, som har udviklet en indre model for relationer, hvor han eller hun har et positivt syn på sig selv og andre, har en grundlæggende oplevelse af, at han eller hun har værdi, fortjener opmærksomhed og kærlighed, ser sig selv og andre som ligeværdige, og oplever andre som imødekommende, interesserede og venligt indstillede. Dette barn vil givetvis få yderligere positive rela-

tionelle erfaringer, når han eller hun begynder i skole og andre aktiviteter uden for hjemmet.

Modsat det barn hvis indre model for relationer har bibragt barnet et negativt syn på sig selv og andre. Dette barn møder i stedet verden mistroisk og uden forståelse for egen værdi. Dette barn vil få flere negative relationelle erfaringer. Så selvom vi kan ændre vores indre model for relationer gennem livet, er vi alle i høj grad præget af vores helt tidlige tilknytningspersoner og de relationelle erfaringer, som vi fik der.

Dette ses også i forhold til de børn, som udvikler religiøs tro og derved Guds billede og Gudsrelation. Disse børn benytter deres indre model for relationer til at bygge relation til Gud og møder derved Gud med det syn på sig selv og andre, som deres model bibringer dem. Det barn, og sidenhen voksne menneske, som har en negativ indre model for relationer, vil stort set overføre denne på sit Guds billede og Gudsrelation. Dette vil kunne ses i både deres syn på sig selv, i relation til Gud og ligeledes i deres syn på og forståelse af Gud.

Fx vil et barn, der ikke kender egen værdi, har en mangelfuld grænsesætning over for sig selv og andre samt oplever andre som kritiske og utrygge, let kunne opbygge et Guds billede af en ukærlig Gud, samt en Gudsrelation præget af frygt og utryghed.

Grundlæggende kan man sige, at den første helt nære relation til omsorgspersoner er af største vigtighed for barnets senere Guds billede og Gudsrelation. De primære omsorgspersoner lægger fundamentet for den sunde Gudsrelation.

Den sunde kognitive trosudvikling

En anden psykologisk tilgang til at forstå troens udvikling i barnet er et kognitivt perspektiv, hvor vi ser på, hvordan barnets aldersvarende kognitive udvikling præger barnets trosudvikling. Denne teori bevæger sig aldersmæssigt videre fra den primære tilknytning ind i barndoms-, ungdoms- og voksenårene.

Teologiprofessor James W. Fowler, som var meget inspireret af udviklingspsykologen Jean Piaget, beskriver barnets alderssvarende kognitive udvikling, og hvordan barnets tilgang til tro og relation til Gud præges af

denne. Fowlers stadier beskriver den kognitivt sunde trosudvikling samt det relationelle miljø omkring barnet, som 'driver' barnets udvikling. Fowler forklarer, hvordan både nære omsorgspersoner og andre voksne er medskabere af barnets sunde trosudvikling. Lad os se på hans stadieteori.

Stadie 1. Den intuitive-projektive tro fra 3-6 år

Vi ser, hvordan barnet fra det er 3-6 år bruger symboler i sin tale og leg. Legen og talen om tro er fantasifuld og billedrig, ligesom barnets tro er kendetegnet ved magisk tænkning. I dette stadie efterligner barnet dets tilknytningspersoner i forhold til tro og troens udtryk. Tilknytningspersonernes humør, adfærd, historier samt deres brug af symboler og synlig tro kan influere barnet permanent.

Det 3-6 årige barn vil ikke kunne gengive religiøse fortællinger, ligesom det ikke er optaget af disses faktuelle korrekthed. Derimod vil barnet erindre de religiøse stemninger og følelser, som tilknytningspersonerne udviser, og disse kan indgå i det religiøse tro og Gudsrelation.

Stadie 2. Den mytiske-konkrete tro fra 6-11 år

Stadie 2 åbnes, når barnet begynder at tænke mere konkret og operationelt i 6-års alderen og i forbindelse med skolestart. Disse nyhvervede kognitive evner benyttes også i forhold til barnets tro. Barnet bliver for eksempel meget optaget af, hvad der er virkeligt, og hvad der ikke er. Det ses, hvordan barnets logiske tænkning og oplevelser styrer dets måde at tænke, tale og opføre sig på.

I dette stadie påtager barnet sig overbevisninger, værdier og symboliske handlinger fra dets miljø og nære omsorgspersoner, herunder også lærere, pædagoger og andre voksne, som er en stor del af barnets hverdag og liv.

Barnet tilegner sig tro, moralske regler og adfærd via bogstavelige tolkninger og symboler. Det vil sige, at barnet forstår troen konkret og bogstaveligt, og ligeledes vil barnet udleve sin tro i konkrete og bogstavelige former. I dette alderstrin evner barnet endnu ikke kognitivt at begribe den kompleksitet, der også er at finde i troen, og som barnet siden hen vil få brug for.

Stadie 3. Den sammenstillende-konventionelle tro, som begynder i puberteten

I stadie 3 ser vi, at teenageren begynder at opleve et modsætningsforhold mellem den bogstavelige tro og sit levede liv. Dette modsætningsforhold leder ham eller hende til at reflektere over livets mening og generelt de dybere aspekter i livet. I dette stadie oplever teenageren også et behov for et personligt forhold til Gud.

Det kan være fristende for troende personer omkring teenageren at blive 'leveringsdygtig' i konkrete og ukomplicerede gensvar på teenagerens trosmæssige udfordringer; men disse gensvar passer som regel bedst til børn med den mytiske-konkrete tro fra forrige udviklingsstadie. I stedet behøver teenageren en tro, som giver en sammenhængende orientering i livets kompleksitet, og som ligeledes giver basis for identitet og livsanskuelser.

Der ses i stadie 3, at teenageren søger dybtføjte værdier og overbevisninger, hvilket ofte gøres ved imitation af rollemodeller, som er udvalgte tilknytningspersoner. Rollemodellernes ideologier formes og tilsluttes ukritisk, ligesom autoriteter forkastes eller tilsluttes ukritisk.

I dette stadie er teenagerens Guds-billede og Gudsrelation sammenhængende med teenagerens måde at spejle sig i sine nære og udvalgte omsorgspersoner. Det er, som om teenagerens tro primært udspilles 'uden for' teenageren selv, til trods for, at han eller hun udtrykker dybtføjte indre følelser og værdier. Dette er en helt normal del af bevægelsen mod et psykisk sundt trosliv.

Stadie 4. Den individuelle-refleksive tro, der som regel begynder i ungdomsårene

For at teenageren kan bevæge sig fra stadie 3's mere ydre-styrede tro til stadie 4's indre-styrede tro, kan det være nødvendigt med et 'break-down' af stadie 3's tro. Dette kræver, at den unge udviser en kritisk refleksion over det ukritisk overtagne livs-syn og værdier, som kendetegnede stadie 3.

I stadie 4 har den unge brug for en afklaring af, hvilke dele af troen, som skal forstås konkret, og hvilke der skal forstås mere billedligt/metaforisk. Fx »»»

FOTO: UNSPLASH

»» kan den unge stille spørgsmålstejn ved jomfrufødslen, skabelsen og diverse mirakler. Den unge kan også blive kritisk over for adskillige af de kristelige værdier og synspunkter, som det kristelige miljø, han eller hun har været en del af, repræsenterer.

På denne måde bryder den unge med eksterne autoritetsfigurer, der hidtil har fungeret som styrende for hans eller hendes tro og har haft en meget vigtig funktion for den unges tro. Der ses en bevægelse fra ydre tros-autoritet til, at autoriteten i stedet lægges i den unge selv. Den unge begynder nu at få en indre-styret tro.

Det ses desværre af og til, at den unges kristelige miljø – særlig de i stadiet 3 udvalgte omsorgspersoner – ikke evner at anerkende og rumme den unges behov for at være kritisk og skabe nye og personlige trosforståelser. Når den unge ikke anerkendes og rummes i dette trosstadium, vil han eller hun ofte reagere ved enten ikke at gennemleve dette trosstadium, men derimod stagnere på stadiet 3's ydre-styrede tro, eller ved at fravælge troen helt eller delvis. Der ses derfor også i dette trosstadium en stor mængde 'church-leavers'.

Stadie 5. Den forbindende tro

Hvis den unge derimod anerkendes og rummes i stadiet 4, vil der oftest ske en naturlig bevægelse mod stadiet 5, som er den forbindende tro. Dette stadium starter med en ny 'åndelig længsel', som enten er udløst af en aldersmæssig udvikling og derigennem behov for en helhedsorienteret tro, eller ved en form for livskrise, hvor troen er blevet vitaliseret på ny.

Stadie 5 er kendetegnet ved:

- 1) En ny forståelse og accept af livets poler og sandhedens kompleksitet.
- 2) 'Second naivete' som er en balanceret tilgang til troens mystik og undere.
- 3) Personen er forankret i sin tro, men kan samtidig reflektere kritisk over den og kan undersøge og udfordre sine trosmæssige og åndelige antagelser.

Sund trosudvikling hænger sammen med relationer

Overordnet kan det siges, at sund trosudvikling hos børn og unge er

FOTO: JACOB JENSEN

afhængig af de voksne, som udgør børnenes og de unges trosmiljø. Udvikling af sund tro hænger sammen med den relationelle kvalitet hos de voksne, som åbner barnets udviklingsrum. I den helt tidlige barndom afhænger barnets senere relation til Gud af kvaliteten af dets primære omsorgspersoner. Den afhænger af de voksnes evne til sensitivt at afstemme barnets følelsesliv og derved skabe grobund for, at barnet udvikler

positive indre modeller for relationer.

Hvis barnet på sigt skal udvikle en indre-styret, forbindende tro, er barnet også afhængig af voksne, som anerkender og rummer barnets trosudvikling gennem livet. Voksne mennesker omkring barnet, både forældrene og andre vigtige tilknytningspersoner, som fylder meget i barnets liv og hverdag, bærer et ansvar for barnets sunde trosudvikling. ✦

Fakta-boks

Dorte Toudal Viftrup er autoriseret psykolog og har skrevet Ph.D. om troens psykologiske rolle og udtryk i forbindelse med krise. Hun er optaget af religionspsykologi, særlig den psykisk sunde tro samt religiøs tro og spiritualitet i en dansk kulturel kontekst.

Dorte er ansat ved *Institut for Relationspsykologi* (www.relationspsykologi.dk), som er et landsdækkende og værdibaseret psykologhus. Hun holder til i Roskilde afdeling. *Institut for Relationspsykologi* blev grundlagt i 2001 og tilbyder efteruddannelse af pædagogisk personale, pædagoger, medhjælpere, lærere, AKT-medarbejdere, ledere samt socialrådgivere, sundhedsplejersker, psykologer mm. Fokus er at skabe en relations- og ressourcerorienteret tænkning som fælles teoretisk grundlag.